

Töölepinguseadus: võidab tööandja, kaotab töövõtja

Marika Tuus (RiTo 17), Riigikogu sotsiaalkomisjoni liige, Eesti Keskerakond

Uue töölepinguseaduse eelnõu autoreil on kippunud meelest minema solidaarsus, euroopalikud sotsiaaltagatised, paindlikud töösuhted, austus töötajate vastu ja rahvusvaheliste organisatsioonide nõuanded.

Jaanuaris avalikkuse eest salajas valminud töölepinguseaduse eelnõu soosis tööandjat, kuid solvas ja šokeeris töövõtjat. Eelkõige jahmatas eelnõusse kirjutatud suuline tööleping ja selle ühepoolne kirjaliku vormistusega muutmise õigus, mille vaidlustamiseks anti töötajale aega viis päeva. Arusaamatuks jäi ainult viieteistpäevane koondamisest etteteatamine. Küllap mõistavad tööandjadki, et seda ei saa tõsiselt võtta. Selline orjaaja hirmueelnõu oli vaja välja paisata, et koalitsiooniparteid saaksid valijate huvide eest võitluse tormata.

Reformierakond pidi tööandjatele heastama peaminister Andrus Ansipi pronksisõjaga kaotsiläänud transiidimiljardid. Sotsiaaldemokraadid ja ametiühingute keskliit ruttasid tõestama, justkui oleksid nemad ainukesed, kes tööinimesest hoolivad. Väide tundub olevat eksitav, sest avalikkuse silmis ei paista sotsiaaldemokraate ja ametiühinguid vasakpoolsusega miski siduvat. "Nii ei saa ega tohi ju teha," hüüdis Eiki Nestor, lootes, et valija mälu on lühike ning inimesed on unustanud tema enda 2000. aastal sotsiaalministrina esitatud enam-vähem samasuguse töövõtjate vastase eelnõu.

Kes keda esindavad

Tol korral arvas Nestor, et töötajate tagatiste kärpimine annab tööandjale rohkem vabadust. Just siis taheti ebaseaduslik vallandamine muuta odavamaks kui seaduslik vallandamine. Puhtam pole ka Isamaa ja Res Publica Liit. Vaid mõni aasta on möödas sellest, kui tollane minister Marko Pomerants sama räigelt töötajate õigusi kärpiva seaduseelnõu lauale pani. Too eelnõu kohustas töövõtjat koguni tasuma tema enda vallandamise korral uue töötaja palkamise kulud ja pani töötajale täisvastutuse tööandja vara eest.

Ühelegi praegusele valitsuserakonnale ei tulnud uus eelnõu üllatusena, sest koalitsioonilepingus on väga täpselt kirjas, et valitsusliit muudab töösuhted tänapäevaseks ja tööjõuturu paindlikumaks. Kolm erakonda leppisid kokku reformis, millest valimiste eel ei julgenud keegi iitsatadagi. Seda võltsimad tundusid eelnõu avaldamisel kõlanud sotsiaaldemokraatide appikarjed ja tühiveksliid meedias: "Nii kaua, kui meie oleme Riigikogus, see eelnõu läbi ei lähe!" Ametiühingud ei tahtnud maha jääda:

"Sotsiaalministeerium on ette võtnud pretsedenditu rünnaku töötajate õigustele.

Töötajatele jäetavad minimaalsed õigused kompavad tsiviliseeritud ühiskonna taluvuspiiri," hüüdsid keskliidu juhid.

Paneb imestama, et pärast kahe ja poole kuuseid läbirääkimisi Tööandjate Keskliidu, valitsuse ja ametiühingute vahel leppisid viimased uskumatult vähesega. Millega siis ametiühingud ära osteti? Millega läbirääkijate suu suleti?

Kes ikkagi volitas ametiühinguid kogu töötajaskonna nimel läbirääkimisi pidama? Tean, et Teenistujate Ametiühingute Keskorganisatsioonil (TALO) oli Tööandjate Keskliiduga erimeelsusi. Ammugi ei nõustuks asjade sellise käiguga Eesti Toiduainete- ja Maatöötajate Keskliit.

Kui kõrvutada jaanuaris väljatoodud eelnõu praegusega, on tibatilluke muutus paremuse poole olemas, kuid kehtiva seadusega võrreldes vähenevad töötajate sotsiaalsed tagatised ikkagi märkimisväärselt.

Vallandamine tehakse lihtsamaks

Vallandamiskaitse nõrgeneb, koondamisest etteteatamise tähtaeg lüheneb keskmiselt kuu võrra, alla aasta töötanutel kahelt kuult 15 päevale. Ühe kuupalga võrra vähenevad ka koondamishüvitised. Ent olgu tegemist ühe-, kahe- või kolmekuuliste hüvitistega, töandja koormus koondamishüvitise maksmisel kahaneb praeguselt neljalt, kolmelt ja kahelt kuult vaid ühele kuule töötaja staažist sõltumata. Tunduvalt suureneb töötukassa koormus. Seega muudab uus eelnõu inimesest lahtisaamise kiiremaks ja odavamaks. Töösuhete lõpetamisega seotud kulutuste ja koondamishüvitiste vähenemist ning töandja koormuse kahanemist koondamishüvitiste väljamaksmisel vaid ühele kuule nimetas sotsiaalministeerium delegatsioonide läbirääkimistel töandja saavutatud plussideks. Ent neid "plusse" on eelnõus veelgi.

Ebaseaduslik vallandamine muudetakse töandjale seaduslikust vallandamisest soodsamaks, sest kohtuvaidluses ebaseadusliku vallandamise eest süüdi jäänud töandja ei pea enam töötajat tööle ennistama, kompensatsiooniks üksnes kolme kuu keskmine palk. Vaid rase ja töötajate esindaja saab ise valida ennistamise, kus saamata jäänud palgast lahutatakse samal perioodil teisel töökohal teenitud töötasu. Kehtiva õiguse kohaselt oleks töötajal õigus tööle ennistamisele ja saamata jäänud palgale, kust midagi maha arvestada ei tohi. Või lihtsalt kuue kuu keskmisele palgale. Piltlikult võib ennistamiskohustuse kadumist nimetada seaduserikkumise seadustamiseks, sest vallandati ju ebaseaduslikult.

Raseda ja töötajate esindaja puhul kaob ära nõue kooskõlastada vallandamine tööinspeksiooniga. Hollandis, kus töösuhted on väga liberaalsed, ei saa töötajat üldse tööinspeksiooni loata vallandada. Meil aga nullitakse sisuliselt tööinspeksiooni roll, kellel praegu on järelevalve ja juhendamise korras vaatlemise funktsioon. Isegi töösisekorra eeskirju ei pea enam inspeksiooniga kooskõlastama. Selle kõigega on ametiühingud nõus. Raseda kõrval muutub imelihtsaks ka töötajate esindajast, ametiühingu esimehest või usaldusisikust lahtisaamine. Nii pole meil tulevikus lootagi, et hakatakse rohkem kollektiivlepinguid sõlmima ja läbirääkimisi pidama, sest kes ikka oma pead vabatahtlikult pakule paneb, kui vallandamiskaitse kaob. Samas on Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (ILO) meile ette heitnud just ettevõttesisest vähest dialoogi ja mahajäämust kollektiivlepingute sõlmimisel, mis tõesti on veel algeline. Sotsiaaldemokraadid ja ametiühingud räägivad aastaid, et kollektiivlepingud peavad saama töösuhetes hoopis suurema kaalu, sest selle abil saab kokku leppida seadusest soodsamaid tingimusi. Kui aga eelnõu seaduseks saab, pidurdub see protsess veelgi. Imestan siiralt, miks sotsiaaldemokraadid ja Eesti Ametiühingute Keskliit sellise punktiga leppisid. Töötajate esindaja tagatiste kaitsmine peaks olema ametiühingute südameasi.

Mis veel ära kaob

Kaob ära õhtuse tööaja eristamine, mille eest praegu rohkem makstakse. Kui palju on aga inimesi, kes töötavad õhtuti kella kuuest kümneni! Kaubanduses, transpordis, teatris, raadio- ja televisioonikanalites, ajalehetoimetustes jne. Praegu makstakse puhkepäevadel töötamise eest 50 protsenti suuremat palka, eelnõust seda enam välja ei loe.

Kõige rohkem hämab sotsiaalministeerium aga sellega, otsekui nõuaks Euroopa meilt tööturu paindlikkuse sildi all töötajate hüvitiste ja sotsiaalsete tagatiste vähendamist. Nii see kindlasti pole, sest Euroopas on sotsiaalkaitseüsteem paigas. Näiteks põhjamaades – Soomes, Rootsis ja Norras –, ka Saksamaal on koondamisest etteteatamise aeg 6–7 kuud. Taanis, mida meil armastatakse näiteks tuua kui lihtsa vallandamiskorraga maad, kus koondamishüvitis on väike, makstakse koondamisest edasi nelja aasta jooksul töötuskindlustushüvitist – ja koguni 90 protsenti palgast. Hollandis ei saa töötajat ilma inspeksioonita vallandada. Saksamaal ei saagi näiteks riigitöötajat, kes on ettevõttes töötanud üle kümne aasta, lahti lasta, kui ta pole just kriminaalkuritegu toime pannud.

Euroopa nõuab meilt turvalise paindlikkuse sildi all mitte tagatiste vähendamist, vaid kulusid aktiivsele ja passiivsele tööturupoliitikale, vastavat protsenti sisemajanduse kogutoodangust, tõhusat sotsiaalkaitsesüsteemi, paindlikku tööseadusandlust, efektiivset elukestva õppe süsteemi, töötushüvitise kestvust jne. Neid näitajaid mõõdetakse vastava indeksiga. Eesti on praegu tööhõivekuludelt Euroopa Liidus tagantpoolt viies. Hõivekulud hõlmavad töötasu, makse ja sotsiaalkindlustust.

Töötajate plusspooleks nimetab ministeerium seda, et töötuskindlustust hakkavad nüüd saama ka need inimesed, kes lahkuvad töölt omal soovil või poolte kokkuleppel. Sel juhul jääb hüvitise suuruseks 40 protsenti töötaja keskmisest palgast. Õigus sellele hüvitisele tekib ainult siis, kui viimase viie aasta jooksul on tehtud vähemalt nelja aasta jagu sissemaksid töötuskindlustusfondi. Pisut suurenevad töötuskindlustuse hüvitised koondamise puhul. Esimesed sada töötuse päeva makstakse 70 protsenti töötaja keskmisest palgast praeguse 50 protsendi asemel ja sealt edasi juba 50 protsenti praeguse 40 protsendi asemel. Töötutoetus tõuseb 50 protsenti eelmise aasta alampalgast. Kõigel on oma hind. Töötajad maksavad praegu töötukassasse 0,6 protsenti ja tööandjad vaid 0,3 protsenti maksemäära, riskistsenaariumi korral tõuseks töötaja panus Eesti Töötukassa juhi Meelis Paaveli hinnangul 1,6 protsendile, tööandjatel aga vaid 0,4 protsendile, kuigi valitsus olla kokku leppinud, et kogumakse ei tohi üle 1,5 protsendi tõusta. Seadus lubab maksemäära suurendada koguni 3 protsendini.

Sotsiaaltagatistest loobumisega Euroopas ainulaadsed

Meelis Paavel on nimetanud, et vale oleks väita, nagu ei saaks maksemäär kolm korda tõusta, olgugi et praegu ei pruugi see juhtuda. Riskistsenaarium läheks käiku, kui keskmise palga kasv jääb alla 3 protsendi ja töötute protsent kasvab üle 10. Aga just seda lähitulevik ennustab. Seega hakkavad "plusspoolele" kantud suuremaid hüvitisi töötajad ise kolmekordistuvate töötuskindlustusmaksetega kinni maksma.

Euroopas pole ühtki teist riiki, kus töövõtja maksed ületaksid tööandja omi. Mõned näited maksemääradest. Hispaanias on tööandja osa 6,2, töövõtja osa 1,6 protsenti, Hollandis vastavalt 2,3 ja 0,9 protsenti, Rootsis maksavad ainult tööandjad 5,42 protsenti makset. Albaanias oli tööandjate makse mõne aasta eest 6 (töötajate osa 0), Bulgaarias 7, Poolas 3 protsenti. Rumeenias maksavad tööandjad 5 protsenti, töötaja aga ühe protsendi jne. Meil oli algselt, töötukassa loomise ajal 2001. aastal tööandja makse 0,5 protsenti ja töövõtja määr üks protsent. Tööandjad ja Äripäev olid tol korral üldse uue makse kehtestamise vastu, sest see pärssivat ettevõtlust. Tuleb tunnistada, et väikeettevõtetele oli see tõesti ohtlik. Ministeeriumi poolt toodanguks nimetati ka seda, et töötuskindlustusmaksid pidid maksma ka pensionärid, kuigi töökoha kaotuse korral neile hüvitist ei makstud. Seda põhjendati solidaarsuse põhimõttega. Õnneks Siiri Oviir ministrina likvideeris ebaõigluse. Praegu on töötukassaga probleeme rohkemgi, sest inflatsioon ja välishalduritele makstud summad söövad töötukassa raha. Mullu teenis kassa 2,6 miljardi pealt vaid 0,1 protsenti kasumit. Esimeses kvartalis toodeti 26 miljonit kahjumit, kolme kvartaliga kokku 70 miljonit. Nüüd otsib sotsiaalminister Maret Maripuu kassale täiendavat portfelli haldurit. Olgugi et tegemist on avalik-õigusliku kassaga, kus kaubeldakse rahva rahaga, on tehingud avalikkuse ees salastatud.

Tahan veel lisada, et mitte keegi pole meid käskinud paigutada töösuhteid võlaõiguse konteksti. Phare eksperdid on sellele juba kord negatiivse hinnangu andnud. Enamik Euroopa Liidu liikmesriike ei reguleeri seda võlaõiguse kaudu. Tööleping ei saa olla teiste lepingute sarnane, sest töötaja ja tööandja pole majanduslikult võrdsed. Tegu ei ole ostu-müügitehinguga. Just seda võib lugeda Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni põhikirjast, mille teadmine on seaduse loojale kohustuslik. Vägisi jääb mulje, et töölepinguseaduse eelnõu autoreile on ILO põhimõtete mõistmine üle jõu käinud.